

БӨЛІМ: ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ

Зар заман ақындары

ЖАРИЯЛАНДЫ
06.11.2024СІЛТЕМЕ
https://bilimger.kz/169409/

Зар заман ақындары — бұл 19 ғасырда қазақ даласындағы отаршылдыққа, қоғамдық және әлеуметтік өзгерістерге қарсы тұрған ақындар тобы. Олардың шығармаларында халықтың ауыр тұрмысы, ұлттық дәстүрлердің өзгеруі, рухани құндылықтардың құлдырауы сияқты мәселелер көтерілген. Бұл ақындардың шығармашылығы «зар заман» деп аталып, қазақ әдебиетінде ерекше орын алады. «Зар заман» термині сол дәуірдегі қазақ халқының қиын кезеңдерін бейнелеу үшін қолданылады, себебі бұл кезеңде қазақ қоғамында әлеуметтік, экономикалық және рухани өзгерістер орын алды.

Зар заман ақындарының негізгі өкілдері:**1. Шортанбай Қанайұлы (1818-1881)**

Шортанбай Қанайұлы — зар заман поэзиясының көрнекті өкілі. Оның өлеңдерінде қазақ қоғамындағы отаршылдыққа байланысты әділетсіздік пен әлеуметтік теңсіздік мәселелері бейнеленген. Шортанбай елдің тағдырына алаңдаушылық білдіріп, отаршылдықтың қазақ халқының тұрмысына тигізген зиянын, дәстүрдің жойылуын сынады. Оның «**Зар заман**», «**Бала зары**», «**Тар заман**» секілді шығармаларында қазақ халқының тұрмыстық күйі мен ұлттық болмысы терең бейнеленген.

2. Дулат Бабатайұлы (1802-1874)

Дулат Бабатайұлы да қазақ халқының тағдырына қатысты өзекті мәселелерді жырлаған. Оның шығармалары қоғамның әлеуметтік теңсіздігіне, отаршылдық саясатқа қарсы наразылыққа толы.

«Өсиетнама» және «Еспембет» атты шығармаларында қазақ халқының еркіндігі мен рухын қорғау мәселесі көтерілген.

Дулаттың өлеңдері сыншыл реализм бағытында дамыды және қазақ халқының ұлттық болмысына деген құрметін көрсетеді.

3. **Мұрат Мөңкеұлы (1843-1906)**

Мұрат Мөңкеұлы да зар заман ақындарының қатарына кіреді. Ол қазақ жерінің отарлануы мен дәстүрдің жоғалуына байланысты әлеуметтік мәселелерді жырлап, өзінің шығармаларында ұлттық құндылықтарды сақтауды насихаттады. Оның «**Үш қиян**», «**Сарыарқа**» атты шығармаларында туған жерге, ата-баба мұрасына деген сағыныш пен елдің болашағына алаңдаушылық көрініс тапқан. Мұраттың шығармашылығы патриоттық сезімге, ел мен жерді қорғауға үндейді.

4. **Базар жырау Оңдасұлы (1841-1911)**

Базар жырау да зар заман ақындарының өкілі саналады. Оның шығармаларында қоғамдағы әлеуметтік мәселелер, өмірдің өткіншілігі туралы ойлар кеңінен суреттелген. Базар жырау өмірдің мәні туралы философиялық ойларды қозғап, қоғамның моральдық құлдырауын сынға алған. Оның жырлары халықты бірлікке шақыру, ата дәстүрін сақтау, ел болашағын ойлау мәселелерін қозғайды.

5. **Әубәкір Кердері (1858-1908)**

Әубәкір Кердері де зар заман ақындарына жатады. Ол қоғамдағы әділетсіздік, отаршылдықтың халыққа тигізген әсерлері туралы жырлап, халықтың мұң-мұқтажын жырға қосты. Оның шығармаларында халықтың ұлттық бірегейлігін сақтап қалу, рухани және әлеуметтік мәселелерді шешу жолдарын іздеу қажеттігі туралы ойлар айтылады.

Зар заман ақындарының ерекшеліктері

1. **Отаршылдыққа қарсы наразылық**

Зар заман ақындарының басты ерекшелігі – Ресейдің отаршылдық саясатына деген қарсылықтары. Ақындар халықтың еркіндігінен

айырылғанын, қазақ жерінің тарылып бара жатқанын жырлады. Олар қазақ халқының ұлттық болмысының, тілінің, дәстүрінің жойылып бара жатқанына ашынып, өлеңдері арқылы халықты оятуға тырысты.

2. **Моральдық және рухани құндылықтарды қорғау**

Зар заман ақындары қоғамдағы моральдық және рухани құндылықтардың құлдырауын сынады. Олар адамдарды имандылыққа, адамгершілікке шақырып, жастарға дәстүрді сақтауды насихаттады.

3. **Әлеуметтік теңсіздік пен әділетсіздікке қарсы сын**

Зар заман ақындары қазақ қоғамындағы әлеуметтік теңсіздік, билеушілердің әділетсіздігі туралы да жиі жырлады. Олардың шығармаларында кедейлердің ауыр тұрмысы, билеушілердің халыққа көрсеткен зорлығы ашық сыналады.

4. **Өмірдің өткіншілігін суреттеу**

Зар заман ақындары өмірдің қысқалығын, дүниенің өткіншілігін терең философиялық тұрғыда жырлады. Олар адамның бұл дүниедегі орнын түсінуге тырысып, өмірдің өткіншілігі туралы ойларын халыққа жеткізді.

Зар заман ақындарының қазақ әдебиетіндегі орны

Зар заман ақындары қазақ әдебиетінде маңызды орын алады. Олар өз заманының шындығын ашық айтып, халықтың мұңын, қайғысын жырға қосты. Бұл ақындар қазақ халқының тәуелсіздікке деген ұмтылысын, ұлттық болмысты сақтап қалу мақсатын паш етті. Зар заман ақындарының шығармалары қазақ әдебиетінде сыншыл реализмнің дамуына ықпал етіп, қазақ халқының рухани құндылықтарын сақтау жолындағы күрестің көрінісі болды.